

XV

— — — — —
Öklözöm a kétség dúvadjait, mint izomba csavarodott birkózó, s lihegve állok puszta közepett. Éj jege zajlik hófúvásos partokon. A dermesztő lég sikít.

Szemem rebbenése felfeszül a Csendben s kiégett pilláim gyűrődött hamván bánkódón gyújtom fel képed. Ó, vad kutyák mérges marakodásán nyugszik el szívem.

Kicsiny immár e ház, hogy elférjen benne teli lelkem panasza. Halványan eloldalgok a szérű mellett s ha szél fú a deszkás lyukon át, mellemre csap, mint december hidege. Viszem a szomorúság kertjét magamban.

— — — — —
Felszáradt könnyimből, ha por lesz és kereng az éterben, feltámadva már nem hull szívemre, régi bánatok már nem cirógtják arcomat sem.

Érted nyílt virágok idegenek saját szívemnek.
Ám kereslek mégis föld bércén,
s tág határban utánad járok, hogy halállal meg ne haljak:
Bolygó szűz álmom.
Hattyú tested, ha már Időben nem lobog,
mint fárosz a tengerparton,
mutatni utat maradj itt ember-bozótban,
s én idegen vad városok karján csendben
nyugszom el,
ha benne Te csendülsz, mint arany pohár.
Békés szívemre vehetem a világ szomorú,
örök pihegését.

(Karlsbadi Levelek)

A géppuskás tanfolyam véget ért. Január végén már Nagyszalontán, Arany városában voltam. Most vagyok ott először. Ámulva nézek, szét a hóban elterpeszkedett nagy parasztvároson. „Inkább nagy falu” – mondom magamban, amint az állomásról a központ felé döcögök egy konflissal. De hiszen Arany városnak titulálta, ő pedig jobban tudta, mint én.

A halhatatlan költő halhatatlan sorait kezdtem morzsolgatni, ahogy az iskolában tanultam:

Nagyszalonta nevezetes város,
Mégsem olyan nevezetes már most,
Mint mikor volt szabad hajdúfészek,
Benne lakván háromszáz vitézek.

Itt elakadtam. Hogy is van tovább?... Igen:

Csonka torony nyúlik a felhőbe,
Rajta pihen a nap lemenőben,
Rá-ráveti visszanéző fényét,
Mintha látnám ős apáim véréét.

Tehát vér és háromszáz vitézek és lemenő nap... akkor is.

A szél erősen fújt és nagyon csípett. Felhajtottam köpenyem gallérját, de mint szitán, úgy fújt át katonaruhámon. Kellemes fogadtatás – mondtam magamban.

Érkezésem napján már négy menetszázad állt harctérre indulásra készen. Az egyik század parancsnokságát nekem adták át. Beosztottak hozzám még egy hadnagyot és három zászlóst mint szakaszparancsnokokat.

Amíg az indulásra a parancs megérkezik rendes szokás szerint, gyakorlatozás folyik. Mindennap kivonulunk a gyakorlótérre. Végigmegyek a század előtt. Nézem ezeket a lógó bajuszú, sápadt, beesett arcú katonákat, mindegyik jóval idősebb, mint én. Némelyik talán apám is lehetne. Tehát mi vagyunk a „háromszáz vitézek” – jut eszembe –, akik megyünk most a nagy háborúba csatákat nyerni.

A Nagyalföld felől állandóan fúj a metsző, hideg szél. Miféle szél ez? Borotvaéles, vékony, a csontokig hat, lemarja az arcról a bőrt, s véresre csípi a fület. A fül észrevétlenül fagy meg. Először elsápad, elfehérül, majd könnyen le is perdül, akár a Kárpátokban. Az ujjak is meggémberednek, a puska kiesik a kézből. Az orvos jelenti, sok a fagyás-eset.

Az ezredparancsnok megengedi, hogy a katonák fülvédőt és kesztyűt használhassanak.

A tisztek is parancsot kapnak, hogy minden tíz percben helyben topogást rendeljenek el.

Én is a vastag, dús báránybőrrel bélelt „ulánkám” veszem fel, melynek meleg szőrmegallérja van. Sapkám fülvédőjét is leeresztem, csak az orrom látszik ki.

Minden félórás foglalkozás után a fegyvereket gúlába rakatom, és oszoljt rendelek el. A katonák kiabálva, prüszkölve, gőzölve rohangásznak ide-oda a gyakorlótéren, csapkodják kesztyűs kezüket, és nyomkodják fülüket.

Itt is lehet fázni, nemcsak a harctéren, szegény katonák! – mondom magamnak.

Tiszti legényem elindul szobát keresni. Szoba van, de nincs fűtőanyag. Hosszas keresés után végre a piactér mögött egyik kis utcában Arany Zsuzsikánál, a költő egyik leszármazottjánál állapodik meg. A szoba szép nagy, de itt is kevés a fűtőanyag. Csak éjszakára tudunk valamennyire befűteni pár darab fával, mely alig langyosítja meg a levegőt, de aludni éppen jó – vigasztalom magam.

Már március van, de a szél és a hideg alig engedett. Zsuzsika házának ereszén a jégcsapok szilárdan állnak, az eszterhéj még délben sem cseppen. A nap sápadt folt az égen, hiába süt, nincs ereje. A gyakorlótér és a kertek alja fagyott madártetemekkel van tele. A nagy, hidegben Várad környékén elpusztultak a barackosok – hozzák a hírt az emberek.

Mi még mindig nem indulunk. Ideg feszültségben élünk. De talán azért mégis jobb itthon. Gyakorlatozás után, ha bevonulunk, a piactéri nagy kávéházban tanyázzunk, ahol tűrhető a levegő. Itt megtaláljuk az összes pesti lapokat, azokat bújjuk.. Van pár bécsi és berlini lap, és valahonnan itt maradt egy ronggyá forgatott, piszkos párizsi képeslap is.

Éjfélkor maradhatunk a kávéházban. Éjfélkor elaluszunk az összes villanyok, sötét a város.

Béke hírek szállingóznak a világban. Van-e reális alapjuk?... Ki tudja?... Wilson felhívásáról írnak a lapok, melyet az antanthatalmakhoz intézett. Oroszországban is történik valami, de mi?... Átláthatatlan minden, mint mikor ismeretlen erdőben tapogatózunk. De nem is nagyon törjük magunkat a helyzet megismerésével. *Lelkünkben* várjuk a békét, a *lelkünk* van tele békevágy-

gyal, és nem törődünk azzal, hogy honnan jön, Oroszországból-e, Wilsontól-e? Mindegy – csak jöjjön, mielőtt még elindulnánk a harctérre.

Március 2-a Arany János születésének századik évfordulója. E napot itt élem át. Iskolai irodalmi emlékek ébredeznek bennem. A Nyugat Arany János-számot jelentet meg, a pesti napilapok is mind megemlékeznek Arany Jánosról. Bennem fellobog a gondolat: milyen nagy öröm és boldogság, hogy ezen a napon én itt lehetek Arany szülővárosában, ahol ő a Toldit írta. Nem emlékszem, hogy volt-e itt valami ünneplés, megemlékezés, valószínű, hogy volt, kellett lennie. De nekem semmi feljegyzésem nem maradt e napról. Csak azt tudom, hogy délután, a gyakorlat után, öt óra felé elmentem a Csonka toronyba, a nap éppen akkor volt „lemenőben”, és „viszszanéző fényét” rávetette a kopott, mállott toronyra. „Mintha látnám őt apáim vérében.” Én ott ténferegtem a szobákban, majdnem egyedül, egy négysoros versecske kavargott lelkemben, mellyel hódolni akartam Arany emlékének, de az sem született meg. Most az őt apák utódainak vére hull, nagy pazarlás folyik ezzel a vérral, öntözzük a világ földjeit keleten, északon, délen. De hadd folyjon, van elég! Keserű a szívem. Vajon, Arany, te mit szólnál e nagy vérpazarláshoz?... Igaz, akkor is folyt a vér, de akkor valahogy másért és másképp.

Vasárnap délután nekiindulok, és végigbolyongom a széles, messzeségbe futó utcákat, majd a kis hátmegetti részeket veszem sorra. Megyek céltalanul, öntudatlanul talán azt a kis szobát keresem, amelyről azt énekelte Arany: „Ez a szoba, hol én most, Pusztítom a papirost, Se nem csapszék, se nem bolt, Csizmadia műhely volt.”

Az utcákon a kép mindenütt ugyanaz: ürességtől ásító csűrők és istállók. Férfinép alig lézeng. Csak öreg meg gyermek és asszonynépség kínlódik, birkózik az étellel. Zsuzsika is kis testvérkéjével meghatóan küzd a megélhetésért. Legényem segít neki, amit tud. Fát vág, vizet mer a kútból, enni ad a kicsi malackának, vasárnaponként megsepri az udvart. Az üres istállóban hitvány tehénborjú bög minduntalan, éhes és fázik, arra is van gondja.

– Ne búsuljon, Zsuzsika, nemsokára vége lesz a háborúnak – mondom neki vigasztalásul, de talán magam

sem hiszem, amit mondok. Ilyenkor Zsuzsika fehér, sápadt, vékony arcocskája kigyúl és a szemei kifényesednek.

Én meg sokszor éjfélig ülök a kávéházban egy-egy kapuciner mellett, hogy otthon ne fogyjon szegény Zsuzsika fája.

Április elseje vasárnap: virágvasárnap. Erre a napra az idő megenyhült egyszerre. A széljárás megszűnt. Valami langyos, szívet bizsergető kedves idő állott be. Az ég kék volt és mosolygós, az ember azt sem tudta, mit csináljon.

Elindulok a kávéház felé, az utca és a piactér tele van templomba siető asszony- és leánynépséggel, sétára induló katonákkal. Az asszonyok és lányok kezében virág.

A sarkon az ezredküldöncebe ütközöm. Parancsot hoz. A századparancsnokok jelenjenek meg az irodában. A századok délután négy órára menetkészen álljanak Nagyszalonta piacterén.

Meghökkenek, első pillanatban feltör belőlem valami vad, tehetetlen zúgolódás. Az időre haragszom leghamarább. Mért van ilyen szép idő? Mért ragyog a nap? Mért van virág s mosoly? Mért nem esik, villámlik, dörög? Mért nincs valami riasztó, szomorú, embert, állatot elbűsítő idő? Mért kell ilyenkor indulni a harctérre? Ilyenkor?... Ó, Istenem!

Hazamenve szólok a legényemnek, délután négy órakor indulás.

Sándor a csizmámat bokszolja, fényesíti. A kefe megáll a kezében. Szótlanul néz rám.

– Igen – mondom –, nézze át a dolgokat, felesleges holmikát ne cipeljünk magunkkal.

Zsuzsika is ott áll a nyitott ajtó előtt, fekete köténykéjében pár alma van meghúzódva:

— Hát elmennek, hadnagy úr?

— Igen, Zsuzsika. Délután négykor indulunk. De még nem tudjuk, hova – északra? délre? – mindegy.

Négy órakor együtt álltak a századok Nagyszalonta „nevezetes város” piacterén. Az ezredes végiglovagol az arcvonaltól elött. Megharsannak a kürtök. A parancsnokok leadják a jelentéseket. Parancsszavak hangzanak. A századok féltérde ereszkednek, és leteszik az esküt. A kürtök riannak. Az ezredzászló földig hajol. A szertartás

megható és szívet remegtető. Én már harmadszor részesülök ezekben a pillanatokban, de még mindig érzékenyülök és összerázkódom. Hátamon végigfut a hideg.

A szertartás végeztével az ezredes rövid beszédet mondott:

„Menjetek, fiaim, édes fiaim, és harcoljatok hőiesen! Legyetek hűek a zászlóhoz, és hozzátok vissza tisztán és dicsőségesen. Lehet, hamarosan hazatértek. Békeszellők lengedeznek – tudjátok. Ez az év a béke éve lesz. Itthon lesztek családok körében. De addig helyt kell állnotok...” Ez volt beszédének veleje. Persze, a zászlóra való hivatkozás csak szimbólum volt. A zászlót nem vittük magunkkal. A zászlót visszavitték az ezredirodába.

A menetzászlóalj mindenik százada más-más irányítással és más időpontban indult. Csak az utolsó pillanatban tudtuk meg, hova, merre megyünk.

Az én századom este hét órakor vagonírozott, és Aradig kapta meg az irányítást, a további útirányt Arad adja meg.

Így indultam el 1917. április 1-én, szép virágvasárnapján harmadszor is a harctérre, azt sem tudva, melyik frontra visznek.

De már mindegy! Lesz ami lesz! A zetelaki székely bakám mondása jutott eszembe:

– Ami a nagy Könyvben meg vagyon írva, hadnagy úr!

– Igazad van, fiam, ami a sors könyvében meg vagyon írva. Itt felesleges minden további gondolkozás.

Elhelyezkedtünk a kocsiban, és nagyon sok állingálással, lassan, vánszorogva, éjfél tájban érkeztünk meg Aradra.

Siettem az állomásparancsnokságra, ahol bemutattam a menetlevelet. Az állomásparancsnok, egy nagyhasú, puha százados, a páncélszekrényhez ment, és kivette onnan a borítékot, mely a további útirányunkat rejtette.

—Tövis – mondotta röviden, és bejegyezte a menetlevélbe.

—Tövis – ismételtem én is –, még a neve is szúr, tehát nem délre, keletre megyünk.

Reggel volt, mire bedöcögtünk a tövisi állomásra, ahonnan csudák csudájára azonnal elindítottak Marosvásárhely felé.